

ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНА РИТОРИКА РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ: ЗМІНА АКЦЕНТІВ ТА ІДЕОЛОГІЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ

Наративний світ сучасного російського православ'я, сформований патріархом Кірілом, є за своїм характером постмодерним маніпулятивним симулякром, який абсолютизує Росію з усіма її культурно-цивілізаційними особливостями як мета-цінність. Засобом розвитку цього світу є риторична та ідеологічна мобілізація, спрямована на неоконсервативну революцію та встановлення «м'якої теократії». Виправданням для цього утопічного проекту стають потреби збереження Росії як центру руського світу, стрижня православ'я та майбутнього центру всього християнського світу, у протистоянні Заходу з його моделями релігійного і світського життя.

Ключові слова: наратив, наративний світ, релігійний фундаменталізм, російське православ'я.

Актуальність. Ідеологія «русского міра» стала одним із дієвих засобів легітимізації внутрішньої та зовнішньої політики Російської Федерації. Церковний варіант ідеології «русского міра» має яскраво виражений риторичний і наративний характер. Останніми роками відбуваються радикальні зміни у наративному світі російського православ'я взагалі та у риторичній, що стосується «русского міра» зокрема. Релігієзнавчий аналіз актуальної риторики РПЦ та сучасних трансформацій наративного світу російського православ'я дозволяє краще зрозуміти політику РФ та РПЦ щодо України.

Стан дослідження. Комплексне релігієзнавче дослідження змін риторичної РПЦ можливе лише при застосуванні наративного підходу, контекстуальної герменевтики і соціально-політичного аналізу. Дослідження трансформацій наративного світу сучасного російського православ'я частково було здійснене в роботах Сергія Філатова[2], Бориса Кнорре[3], Олега Морозова[4]. У колективній монографії «Православна церква при новому патріархові» проаналізовані зміни риторичної та наративного світу російського православ'я у 2009-2011 роках [1]. Аналогічна монографія «Монтаж і демонтаж постсекулярного світу» аналізує подальший розвиток трансформацій у російському православ'ї у 2012-2013 роках [2;4]. Наукова методологія, запропонована зазначеними дослідниками, дозволяє здійснювати аналіз низки публікацій, виступів та інтерв'ю представників РПЦ за певний хронологічний період.

Метою статті є аналіз трансформацій ідейно-політичної риторичної РПЦ на початку ХХІ століття, які стали радикальними в часи правління патріарха Кіріла.

Виклад основного матеріалу. Джерелом формування релігійного контексту, у якому відбувалася актуалізація популярних у сучасному російському православ'ї наративів, були російська історія та недавнє радянське минуле. Точніше, російська історія сформувала традиційну для російського православ'я наративну матрицю, а недавнє радянське минуле підготувало середовище, у якому відбулося переосмислення цих наративів та їх інтеграція в сучасний контекст. Важливо зазначити, що починаючи з часів зародження російської державності, православ'я як форма національно-релігійної ідентичності активно використовувалося правителями країни для виправдання власного авторитаризму та імперської політики. У поєднанні з традиційним для російської масової свідомості месіанізмом, ідеологізована православна ідентичність породила важливі як для російської православної традиції, так і для російського самоусвідомлення, концепти на кшталт «богообраності російського народу» або концепції про «Москву як Третій Рим». Подібні наративи традиційно не тільки залишалися частиною народної релігійності, але й періодично спливали в російському ідеологічному дискурсі, особливо коли державній владі необхідно було консолідувати суспільство для досягнення власних політичних цілей. За часів СРСР подібні наративи були переосмислені в рамках радянської атеїстичної ідеології та частково розчинилися в нетрях нового ідеологічного міфу. З розпадом СРСР ситуація суттєво змінилася: втрата радянської ідеологічної ідентичності привела значну кількість росіян до

пошуку традиційних форм самоідентифікації, серед яких найбільш популярною залишалося православ'я. У пострадянські роки старі нарративні конструкти отримали нове життя в сучасному російському релігійному дискурсі та навіть набули певної популярності, особливо в середовищі православних фундаменталістів. Дана ситуація була багато в чому пов'язана насамперед із відсутністю контролю в сфері внутрішньоцерковного дискурсу з боку керівництва РПЦ. З іншого боку, фундаменталістські нарративи активно поширювалися в середовищі неофітів, що масово хлинули в храми ще під час перебудови. Протягом першого пострадянського десятиліття рівень впливу фундаменталістів на загальноцерковний дискурс активно зростав, що призвело до радикалізації загальноцерковної риторики. Подібний вектор церковної риторики вигідно співпав зі зрушеннями в бік консерватизму, що мали місце у російській державній ідеології путінської Росії. Протягом перших строків Пугіна при владі риторика РПЦ все активніше почала співпадати з офіційною лінією державної ідеології, у той час, як у самій церкві відбувалася активізація сил, що виступали за тіснішу співпрацю з державою. На чолі цих сил стояв активний і харизматичний митрополит Кіріло(Гундяєв). З обранням останнього на патріарший престол у січні 2009-го в церковному дискурсі остаточно затвердилося домінуюче становище консервативної, а подеколи й відверто фундаменталістської риторики. Церква почала говорити про патріотизм та визначну роль держави в історії Росії. Такий поворот у бік державницького пафосу ознаменував завершення процесу зближення держави та церкви - співпраця духовної та світської влади стала невід'ємною складовою сучасної російської ідеології.

Задля кращого розуміння основних суперечностей нарративного світу сучасного російського православ'я необхідно приділити увагу окремим ідейним течіям в РПЦ, виявити їх характерні риси та вказано на джерело кризових тенденцій. Першим із них є найбільш радикальний та найбільш динамічний із зазначених – фундаменталістський нарративний напрямок. Утворившись ще на початку ХХ століття, він увібрав в себе ряд радикальних ідеологічних елементів, тому характеризується наявністю різкої конфронтації з осучасненням та наполягає на консервативному розумінні православної традиції. Цей напрямок особливо активно розвивався починаючи з кінця 80-х років ХХ століття, та був значно поширений серед пересічних віруючих. Однією з ключових особливостей згаданого ідеологічного напрямку було підозріле ставлення до державної та церковної влади. Цей факт викликав постійну конфронтацію між послідовниками релігійного фундаменталізму й офіційною церквою. Вирішення цієї проблеми відбулося лише за часів патріарха Кіріла, який інтегрував представників православного фундаменталізму в церковний істеблішмент. Це призвело до радикалізації загального дискурсу РПЦ. Інтеграція фундаменталістів у керівництво церкви та перетворення православного фундаменталізму на церковний мейнстрим ознаменувало появу кризових тенденцій у цій нарративній традиції. «Приборканий» фундаменталізм, потрапивши під пильний контроль церковного керівництва, втратив здатність до трансформацій, а разом із нею й потенціал до розвитку. Однак, навіть будучи контрольованим і перебуваючи в стані нарративної кризи, православний фундаменталізм шукає нові форми актуалізації, переводячи вектор руху в бік активістської діяльності.

Державницькі або консервативні нарративи пов'язані насамперед із феноменом взаємодії церкви та держави. Проблема взаємодії РПЦ з владою і пов'язана з нею політизація та ідеологізація церковного дискурсу є одним із ключових елементів феноменології сучасного російського православ'я, що безпосередньо впливає на розвиток нарративної матриці церкви. Переслідуючи власні політичні й економічні цілі, керівництво РПЦ поставило церкву в жорстку ідеологічну залежність від державної влади, унаслідок якої нарративи, популяризовані церквою, набули яскравого ідеологічного забарвлення. Цей процес напряду відобразився у політичній риторичі представників церкви, а також у використанні представниками РПЦ неоднозначних ідеологічних моделей, наприклад, доктрини «руського світу» та концепції «симфонії духовної та світської влади». Використання подібних моделей, зокрема і як засобу ідеологічного впливу, та політична риторика представників церкви викликали різку критику РПЦ з боку представників громадянського суспільства та значною мірою вплинули на зниження авторитету церкви. Останнім часом доволі наочним стає факт низької ефективності використання подібних ідеологічних моделей, а отже, співпраця церкви та держави в

ідеологічній сфері, швидше за все, буде припинена. Цей факт дає право констатувати наявність кризових тенденцій у цьому ідейному напрямку.

Останній із ідейних напрямків – ліберальний. Наративи, розроблені в межах цієї традиції, багато в чому корелюють зі світовими тенденціями сучасного західного християнства та динамічно розвиваються. Але, на відміну від фундаменталістського напрямку, наративна традиція лібералів ігнорується керівництвом церкви, подекуди навіть засуджується. Головною причиною виникнення кризових тенденцій у даному напрямку є відсутність підтримки з боку церкви та послідовне цькування з боку фундаменталістів. Водночас представники ліберального напрямку набагато менше контактують із державною владою, тому їх наративна традиція зазнала найменшого впливу сучасної російської державної ідеології. Слід зазначити, що така незалежність у майбутньому може зіграти на руку ліберальному православ'ю. Маємо підстави зробити висновок, що, незважаючи на наявну кризу наративу, сучасне російське православ'я залишається релігійною традицією, яка динамічно розвивається. Представники окремих її напрямків активно шукають шляхи подолання кризи, а отже, розвивають нові наративні моделі.

Еволюція риторики патріарха Кіріла відбувалася паралельно зі зміною політичного курсу церкви і в залежності від напрямку державної програми. Залежна від державної ідеології та контрольована радянськими спецслужбами, церква у період пізнього СРСР розвивала риторичку «церква за мир». Знаходячись в рамках обумовлених спільним курсом держави та церкви, майбутній патріарх Кіріл вибудовував свою риторичку відповідно до держзамовлення. У свою чергу, як церковний адміністратор він дотримувався ліберального стилю управління, продовжуючи управлінську традицію свого вчителя, лєнінградського митрополита Никодима (Ротова). Розпад радянської ідеологічної системи на початку 90-х років і відсутність жорсткого контролю з боку державних структур вивільнили в церковному середовищі колись підцензурні праворадикальні наративи, внаслідок чого загальний курс церковної риторички став змінюватися. У той же час відбувалися зміни і в адміністративній стороні життя церкви, якій були потрібні багато нових архієреїв і священників, нестача яких була заповнена з числа ченців, що внесли у парафіяльне життя норми з монастирських статутів. Низький рівень освіти та відсутність досвіду парафіяльного служіння у таких священників і єпископів стали причинами частих зловживань на місцях, які спричинили кризу церковного управління, характерну для патріаршества Алексія II. Слідуючи загальному церковному вектору, митрополит Кіріл у риторичці 90-х років, акцентував свою увагу на критиці лібералізму та модернізму. Позиціонуючи себе як прихильника антиглобалізму та послідовного поборника збереження традиційної моралі, в риторичці 90-х років Кіріл приділяв багато уваги традиційним цінностям, питанням сім'ї та виховання, закликав до побудови багатополярного світу і діалогу цивілізацій. До певної міри ситуація почала змінюватися на початку 2000-х, коли в промовах патріарха з'явилися нові наративні конструкції: «руський світ» та «симфонія духовної і світської влади». Вловивши зміну загальнополітичного курсу РФ, майбутній патріарх почав вихвалити «руський світ», як окрему, відмінну від Заходу цивілізацію, жителям якої більш пріоритетні такі цінності, як віра, мораль, моральність, святиня та Вітчизна. На думку майбутнього патріарха, пропаганда західних цінностей, в центрі яких стоїть особиста свобода людини та верховенство права, суперечить традиційним поглядам жителів «руського світу». У ряді виступів того періоду Кіріл закликав будувати цивілізацію, в основі якої лежатимуть традиційні цінності, але буде дотримуватися зовнішня прихильність сучасним правовим і технологічним стандартам. Вступивши на патріарший престол у лютому 2009-го, Кіріл продовжив сформований у попередні десятиліття риторичне курс. В той же час РПЦ, яка знаходилася в стані управлінської кризи при новому патріарху пережила значну «консервативну модернізацію», головною метою якої було удосконалення системи внутрішнього менеджменту церкви. Як зазначає ряд дослідників, політика внутрішніх реформ Кіріла багато в чому нагадувала путінську модель «зміцнення вертикалі влади»: кількість єпархій збільшилась, на нові кафедри були призначені особисто віддані новому патріарху архієреї, сталася жорстка бюрократизація парафіяльного життя і катехізаторських ініціатив. Крім того, відбулися ротации і в ряді найважливіших церковних установ, таких як Відділ зовнішніх церковних відносин, де на провідні посади були поставлені представники «команди патріарха». Наративний світ сучасного російського православ'я сформований патріархом Кірілом під час його

керівництва Відділом зовнішніх церковних справ РПЦ та у перші роки правління (2009-2011) на хвилі переходу від помірковано-консервативної до консервативно-фундаменталістичної ідеології. Сформований нарративний світ є за своїм характером постмодерним маніпулятивним симулякром, який абсолютизує Росію з усіма її культурно-цивілізаційними особливостями як мета-цінність. Засобом розвитку цього світу є риторична та ідеологічна мобілізація, спрямована на неоконсервативну революцію та встановлення «м'якої теократії». Виправданням для цього утопічного проекту стають потреби збереження Росії як центру руського світу, стрижня православ'я та майбутнього центру всього християнського світу, у протистоянні Заходу з його моделями релігійного і світського життя. Для країн ближнього зарубіжжя сучасний російський нарративний світ пропонувався під виглядом реваншистського проекту «руського світу», як актуалізація спільного простоту російської мови та культури, російського типу православ'я, російських традицій державності та громадського життя. Ідеологічна риторика у проповіді була посилена конструюванням новітньої політичної теології та нового соціального вчення, із виправданням тоталітаризму, російського націоналізму та імперіалізму. Відмінністю політичної теології та нового соціального вчення (з 2008 року) стало радикальне заперечення цінності свободи особистості та ідей прав людини.

Останніми роками тісна співпраця з державними інститутами призвела до інтеграції окремих представників церковної номенклатури в державний істеблішмент та надала представникам РПЦ широкий доступ до федеральних ЗМІ. Користуючись нагодою, церковні спікери швидко освоїлися в російському інформаційному просторі та почали активно коментувати усі поточні політичні події. Розглянутий в даній статті хронологічний період ознаменувався значними трансформаціями політичного простору певної частини пострадянського регіону, що відобразились на процесі розвитку риторики РПЦ. Політична нестабільність початку 2012-го року, пов'язана із масовими акціями протесту, що відбулися по всій Росії, спонукала представників церкви активно висловлювати свою підтримку правлячому політичному режиму та засуджувати діяльність опозиціонерів. Цей факт спричинив трансформацію ставлення до церкви з боку опозиції від здебільш нейтрального, або навіть позитивного, до критичного, а подеколи й різко негативного. Як наслідок найбільш радикальні представники опозиційного руху організували ряд гучних провокацій проти керівництва РПЦ, які викликали значний суспільний резонанс. Одночасно з цим процесом в ЗМІ почали активно розвиватися скандали, пов'язані особисто із патріархом Кірілом, які набули значного розголосу. Задля власного захисту РПЦ обрала найбільш радикальну з усіх можливих риторик, активно поширюючи інформацію про «заздалегідь зорганізований напад на православ'я». Даний нарратив настільки глибоко прижився у риторичній РПЦ в останні роки, що його використання приймало подеколи навіть абсурдний характер. Протягом останніх років церковні спікери називали «нападом на православ'я» будь-яку критику у власну адресу, особливо в моменти, коли доколацерковні скандали ставали предметом широких соціальних дискусій. Іншою важливою особливістю нарративного ландшафту сучасного російського православ'я в зазначений хронологічний період стала активна інформаційна підтримка церквою будь-яких антиліберальних ініціатив з боку держави.

Індикатором, що виявив відсутність єдності в риторичній керівництва Московської патріархії, стали політичні події в Україні. Необхідність висловитися з приводу української політичної кризи одразу окреслила дві можливих нарративних лінії. Нейтральну до подій лінію обрав патріарх Кіріл, в риторичній якого превалювала тематика засудження конфлікту та необхідності повернення до діалогу. Схожу позицію обрали й представники підконтрольної Москві УПЦ. В свою чергу в риторичній церковних консерваторів звучала підтримка тодішньої української влади та домінувала концепція про необхідність силового рішення. Відсутність консенсусу щодо українського питання залежала від складного політичного контексту, заручником якого стали представники патріархії. Хід подальших політичних подій, пов'язаних перш за все з процесом ескалації конфлікту між Росією та Україною, також вплинув й на розвиток церковної риторики. На тлі військового протистояння патріархія почала активно розкручувати концепцію «нападу на православ'я», намагаючись подати військові дії на Донбасі як релігійний конфлікт. Слід зазначити, що подібні спроби були продиктовані загальним курсом російської інформаційної політики зазначеного

періоду, а отже намагання демонізувати українську сторону виглядають звичайною пропагандистською практикою.

Важливою характеристикою наративного світу російського православ'я у 2012-2015 роках стала специфічна трансформація історіософських поглядів представників РПЦ. На тлі зростаючого мілітаризму російської ідеології та авторитаризму влади, в країні актуалізувалась ідея надзвичайної історичної важливості перемоги у Великій Вітчизняній війні та особистої ролі Сталіна в цьому процесі. До розробки нової державної міфології активно долучилися спікери РПЦ на чолі з патріархом Кірілом. Відкинувши актуальну до того історичну версію про РПЦ як «церкву-мученицю», що постраждала від свавілля радянського режиму, церковні речники запропонували нову ідеологічну модель, згідно з якою причиною репресій проти духовенства в радянські часи стали не релігійні переконання, а «неправильні» політичні погляди. Взагалі, тема апології СРСР почала все частіше звучати в риторичі представників РПЦ в період 2012-2015 років. Цей феномен пов'язаний із поширенням радянського ресентименту, що став актуальним трендом сучасної російської ідеології. Орієнтуючись на ідеологічний запит суспільства, РПЦ вибудовує таку наративну матрицю, яка співпадала б зі світоглядними переконаннями «православної більшості». Рухаючись у залежності від соціального замовлення російської влади, церква все глибше віддаляється від ідеалів Євангелія.

У кінці 2015 і у 2016 році наратив «русського міра» патріарх Кіріл і його оточення намагалися оновити за допомогою ідеалів «солідаризму». Ідеї «солідаризму» в ХХ столітті по-різному розвивалися у католицькому соціальному вченні та фашизмі. Речники РПЦ вбачають втілення ідеалів солідаризму у кращих проявах радянського менталітету. «Солідаризм» у риторичі патріарха Кіріла і його оточення є засобом легітимізації російського націоналізму і реваншизму.

Речник РПЦ Олександр Щіпков, який замінив у кінці 2015 року протоієрея Всеволода Чапліна, вбачає втілення ідеалів солідаризму у кращих проявах радянського менталітету. Втіленням добра в риторичі О. Щіпкова стає російський народ як носій особливих моральних і культурних якостей, втіленням зла стає Захід та Україна. Кульмінацію боротьби добра і зла О. Щіпков вбачає у «геноциді» російського народу в сусідніх із Росією країнах. У ролі спасителя у риторичі О. Щіпкова виступає сам російський народ, перемога якого можлива тоді, коли Європа прийме ідеали російського «солідаризму» в якості єдиноможливого шляху розвитку в майбутньому.

Висновки. В ході нашого дослідження ми виділили два великі повороти до правої (2011 – 2013 роки) та ультраправої (кінець 2013-го – 2015 роки) риторичі. Перший поворот пов'язаний із реакцією на події навколо протестів на Болотній площі, другий – із реакцією на український Майдан. Призначений в кінці 2015 року замість В. Чапліна О. Щіпков займає не менш антиукраїнську позицію, але його риторична та ідеологічна стратегії мають власну специфіку, будучи втіленням радикального націоналізму, що сакралізує російську націю.

Література

1. Православная церковь при новом патриархе. Сб. статей под ред. А.Малашенко и С.Филатова. – М.: РОСПЭАН, 2012. – 415 с.
2. Филатов С. Русское православие, общество и власть во времена политической турбулентности / Сергей Филатов. // Монтаж и демонтаж секулярного мира / – Москва: РОСПЭАН, 2014. – С. 9-42.
3. Кнорре Б. Российское православие. Постсекулярная институционализация в пространстве власти, политики и права / Борис Кнорре. // Монтаж и демонтаж секулярного мира. – Москва: РОСПЭАН, 2014. – С. 42-103.
4. Морозов О. Легенды и мифы российской истории: историческая политика руководства Русской православной церкви в начале XXI в. / Олег Морозов. // Монтаж и демонтаж секулярного мира. – Москва: РОСПЭАН, 2014. – С. 255-323.
5. Кирилл (Гундяев), митрополит. Свобода и ответственность: в поисках гармонии. Права человека и достоинство личности / Кирилл (Гундяев), митр. – М.: Отдел внешних церковных связей Московского Патриархата, 2008. – 240 с.
6. Кирилл, патриарх. Семь слов о русском мире [Электронный ресурс] /Святейший Патриарх Кирилл // ЛитРес. – 2015. – Режим доступа: <https://www.litres.ru/svyateyshiy-patriarh-moskovskiy-i-vseya-ruski-kirill/sem-slov-o-russkom-mire/chitat-onlayn/>.
7. Выступление Святейшего патриарха Кирилла на торжественном открытии III Ассамблеи Русского мира. – [Электрон. ресурс] // Патриархия-ру. – Режим доступа в Интернет.: <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html>

8. Щипков А.В. Русский мир и проблемы русофобии: выступление на XIX Всемирном русском народном соборе. [Электронный ресурс] /А.В.Щипков // Официальный сайт Московского патриархата. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.patriarchia.ru/db/text/4269343.html>.

Literatura

1. Pravoslavnaya tserkov' pry novom patryarkhe. Sb. statey pod red. A.Malashenko y S.Fylatova. – M.: ROSSPЭN, 2012. – 415 s.
2. Fylatov S. Russkoe pravoslavnye, obshchestvo y vlast' vo vremena polytycheskoy turbulentnosti / Serhey Fylatov. // Montazh y demontazh sekulyarnoho myra / – Moskva: ROSSPЭN, 2014. – S. 9-42.
3. Knorre B. Rossyyskoe pravoslavnye. Post-sekulyarnaya ynstytutsyonalyzatsyya v prostranstve vlasty, polytyky y prava / Borys Knorre. // Montazh y demontazh sekulyarnoho myra. – Moskva: ROSSPЭN, 2014. – S. 42-103.
4. Morozov O. Lehendy y myfy rossyyskoy ystory: ystorycheskaya polytyka rukovodstva Russkoy pravoslavnoy tserkvy v nachale KhKhI v. / Oleh Morozov. // Montazh y demontazh sekulyarnoho myra. – Moskva: ROSSPЭN, 2014. – S. 255-323.
5. Kyryll (Hundyayev), mytropolyt. Svoboda y otvet-stvennost': v poyskakh harmony. Prava cheloveka y dostoinstvo lychnosti / Kyryll (Hundyayev), mytr. – M.: Otdel vneshnykh tserkovnykh svyazey Moskovskoho Patryarkhata, 2008. – 240 s.
6. Kyryll, patryarkh. Sem' slov o russkom myre [Elektronnyy resurs] /Svyateyshyy Patryarkh Kyryll // LytRes. – 2015. – Rezhym dostupu: <https://www.litres.ru/svyateyshiy-patriarh-moskovskiy-i-vseya-rusi-kirill/sem-slov-o-russkom-mire/chitat-onlayn/>.
7. Выступление Svyateysheho patryarkha Kyrylla na torzhestvennom otkrytyu III Assambley Russkoho myra. – [Elektron. resurs] // Patryarkhyya–ru. – Rezhym dostupu v Intern.: <http://www.patriarchia.ru/db/text/928446.html>
8. Shchypkov A.V. Russkyu myr y problemy rusofobyu: vystuplenye na XIX Vsemyrnom russkom narodnom sobore. [Elektronnyy resurs] /A.V.Shchypkov // Ofytsyal'nyy sayt Moskovskoho patryarkhata. – 2015. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.patriarchia.ru/db/text/4269343.html>.

Svetlana Shkil

Transformation of the ideological and political rhetoric of the Russian Orthodox Church at the beginning of XXI century

Narrative world of modern Russian Orthodox Patriarch Kirill is formed by nature manipulative postmodern simulacrum that absolutizes Russia with all its cultural and civilizational features as meta-value. The means of this world is rhetorical and ideological mobilization aimed at the neo-conservative revolution and the establishment of "soft theocracy". The justification for this utopian project of preservation needs are at the center of the Russian world orthodoxy and future core center of the Christian world in its confrontation with Western models of religious and secular life. At the present stage of the Russian Orthodox Church leadership is trying to update the narrative "Russian world" using the ideal of "solidarity." Spokesman of the Russian Orthodox Church sees the embodiment of the ideals of solidarity in the best manifestations of Soviet mentality. "Solidarism" in the rhetoric of the Patriarch and his entourage are a means of legitimizing Russian nationalism and revanchism. The inclusion of the Soviet legacy to the line of continuous development of the Russian Orthodox civilization allows ROC claim a monopoly in the field of ideology. Narratives of Patriarch Kirill are a form of religious fundamentalism and political utopianism that aim to legitimize Putin's aggression in Ukraine and remove responsibility from the leadership of the Russian Church for preaching the ideas of the Russian world.

Keywords: narrative, narrative world, religious fundamentalism, Russian Orthodox Church.

Надійшла до редакції 5.09.2016 р.